

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De njai als heldin

Veer, C.B. van 't

Citation

Veer, C. B. van 't. (2023). De njai als heldin. *Moesson: Onafhankelijk Indisch Tijdschrift*, 2023(6), 32-34. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3677085>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3677085>

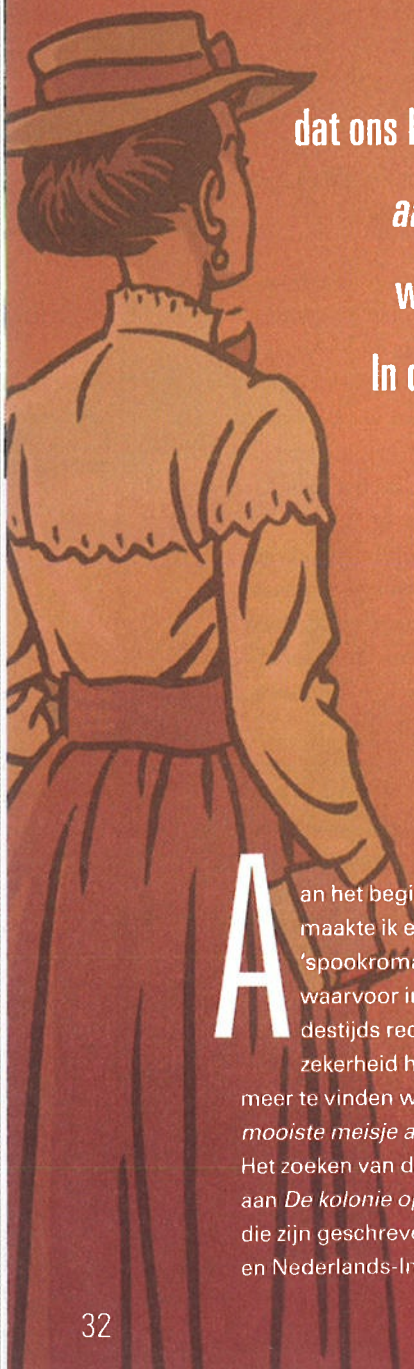
Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De njai als heldin

Het gebeurt niet vaak dat er een boek wordt ontdekt dat ons beeld van het koloniale verleden op zijn kop zet. *Het mooiste meisje aan boord* is zo'n boek. De roman van H.W. Beijerinck uit 1894 werpt een nieuw licht op het stereotiepe denken over de njai. In de roman wordt deze Indonesische voormoeder niet opgevoerd als slachtoffer, maar als sterke vrouw.

Reden genoeg om het boek opnieuw uit te geven..

Door Coen van 't Veer / illustratie: Peter van Dongen

An het begin van de jaren 90 van de vorige eeuw maakte ik een lijstje met Nederlands-Indische 'spookromans'. Hierop stonden tien boeken waarvoor in Indische kranten en tijdschriften destijds reclame was gemaakt en die dus met zekerheid hadden bestaan, maar die nergens meer te vinden waren. Bovenaan dat lijstje stond *Het mooiste meisje aan boord* van H.W. Beijerinck uit 1894. Het zoeken van dat boek had prioriteit, omdat ik werkte aan *De kolonie op drift*, mijn proefschrift over verhalen die zijn geschreven over de zeereis tussen Nederland en Nederlands-Indië in de periode 1850-1940.

Uiteindelijk vond ik vrijwel alle 'spookromans', waarschijnlijk omdat er vanwege het overlijden van veel oude Indische verzamelaars in die jaren steeds meer Indische titels antiquarisch te verkrijgen waren. Eén titel trof ik tussen al die Indische boeken echter nooit aan: *Het mooiste meisje aan boord*.

Na ruim twintig jaar zoeken maakte op zekere dag mijn hart een sprongetje van blijdschap, toen ik via de onlinecatalogus WorldCat het enige nog bekende exemplaar ter wereld van deze 'oorspronkelijke roman uit het Indische leven' ontdekte.

Mijn vreugde sloeg echter al snel om in wanhoop, toen ik las dat het boek bleek te staan in de Ferdinand Postma Library van Potchefstroom (Zuid-Afrika). Hoe moest ik nu aan dat boek zien te komen? Ik kende daar niemand. Mijn promotor Olf Praamstra vertelde ik over mijn semi-succesvolle zoektocht, waarop hij zich nogal laconiek liet ontvallen dat hij enkele jaren daarvoor in Potchefstroom college had gegeven. Hij stuurde een bericht aan enkele oude Zuid-Afrikaanse bekenden en na amper twee dagen verscheen er een mail in mijn postvak met een scan van het boek compleet met foto van de kaft. Sindsdien staan de namen van Wilna Stavast en Hein Viljoen, de medewerkers van de Noordwes Universiteit die mij *Het mooiste meisje aan boord* na al die jaren hebben bezorgd, voorgoed in mijn geheugen gegrift.

Uiteraard had ik het boek nog dezelfde dag uit. Mijn focus lag echter op de zeereis die in de tekst werd beschreven. Het gedeelte over de twee overtochten die de Indo-Europese Minie van Ellinkhuizen maakte, paste goed in mijn onderzoek. Tijd om het boek helemaal goed te lezen gunde ik mijzelf niet: mijn proefschrift moest af! Bovendien moest ik voor die dissertatie nog achter de biografische gegevens van H.W. Beijerinck zien te komen: dat had prioriteit! Iemand wist mij te vertellen dat de grondlegger van de virologie (de studie van virussen en hun eigenschappen) Martinus Willem Beijerinck, een aquarellerende zus had die Henriëtte Wilhelmina Beijerinck heette. Dat moest de schrijfster van de roman dus wel zijn. Geboortjaar 1850, sterfjaar 1931. Op internet vond ik ook nog dat ze redacteur van het blad *Insulinde* was geweest, een tijdschrift dat slechts van 1877 tot 1878 bestaan heeft. En klaar was Coen.

Op 18 februari 2020 promoveerde ik. Een paar weken later ging het land in lockdown. Ik zat thuis. Lezen, wandelen, schrijven; dat waren de opties. Eigenlijk had ik niet veel te doen. Het stapeltje scans van het boek van Beijerinck lag nog op mijn bureau.

Ik besloot nader onderzoek te verrichten naar de schrijfster ervan, omdat ik het niet kon uitstaan dat ik zo weinig gegevens over haar had. De eerste ontdekking bracht een schok bij mij teweeg. Er had niet één Henriëtte Wilhelmina Beijerinck bestaan, er waren er twee met die naam. Zij waren nog langs twee familielijnen nichtjes van elkaar ook. Beiden waren zij hun hele leven ongetrouwd gebleven.

In mijn proefschrift had ik van beide nichtjes één persoon gemaakt: een misser van formaat.

Het was lastig uit te vinden wie van beide nichtjes de schrijfster van *Het mooiste meisje aan boord* was.

Uiteindelijk las ik in de biografie van viroloog Martin Beijerinck dat zijn kunstzinnige zus Henriëtte Wilhelmina vrijwel haar hele leven met hem en haar andere zus Johanna in één huis had gewoond op wisselende plaatsen in Nederland. Gegevens over de andere Henriëtte Wilhelmina die ik uit Delpher opdiepte en uit de genealogische website van de Beijerinckfamilie brachten helderheid. Henriëtte Wilhelmina werd geboren in 1836 in Amsterdam en overleed in 1906 in Hilversum. Zij was de dochter van Gerrit Jan Adrianus Beijerinck, medeoprichter en eerste uitgever van het literaire tijdschrift *De Gids*. Hij was ook degene die schrijvers als Bosboom-Toussaint, Drost en Potgieter stimuleerde om te debuten. Drie van zijn zoons waren in 'de Oost' hun geluk gaan beproeven. Zijn dochter Henriëtte Wilhelmina had haar heil daar ook gezocht. Op Java had zij waarschijnlijk als gouvernante gewerkt. Uiteindelijk had zij geprobeerd van haar pen te gaan leven. Zij was het die de hoofdredactrice van *Insulinde*, een weekblad voor vrouwen en meisjes, was geweest.

Bij het uitzoeken van deze biografische gegevens van de auteur moest ik het even laten, want Rick Honings benaderde mij met het plan om een oud idee vorm te gaan geven: het maken van een postkoloniale literatuurgeschiedenis van de Nederlands-Indische letteren. Met het schrijven en redigeren van hoofdstukken voor *De postkoloniale spiegel* waren mijn lockdown-dagen goed gevuld en die erna ook. Om van *De postkoloniale spiegel* in wording het sluitstuk goed te kunnen beoordelen - dat is het artikel van Judith E. Bosnak dat 'De krachtige stem van een Javaanse njai' heet en over het werk van Dido Michielsens gaat - herlas ik Michielsens roman *Lichter dan ik* (2019) en Reggie Baays standaardwerk *De njai* (2008). Ineens leek alles bij elkaar te komen. Maar wacht eens even ... Ging *Het mooiste meisje aan boord* ook niet over een njai? Ik dook opnieuw in het stapeltje scans uit Zuid-Afrika.

In *Het mooiste meisje aan boord* worstelt een jonge Indo-Europese vrouw met haar afkomst. Minie van Ellinkhuizen is de dochter van een ambtenaar van goeden huize en zijn Javaanse njai. Als Minie vijf jaar oud is, wordt zij zoals zoveel Indo-Europese kinderen in die tijd voor een Europese opvoeding naar haar grootmoeder in Nederland gestuurd. Deze maakt van het Indische kind een Europese dame. Zij zegt dat Minie geen moeder meer heeft en probeert de gemengde afkomst van haar kleindochter uit te wissen.

'Zij is ook al geen jaloerse concubine die zich van goena-goena bedient'

Als Minie zeventien is, sterft haar grootmoeder. Op de boot naar Nederlands-Indië komt Minie er echter achter dat haar moeder nog leeft en dat zij een Javaanse njai is. Als Minie haar eenmaal ontmoet, neemt het verhaal een bijzondere wending.

Waar in alle verhalen van Europeanen - maar ook in bijvoorbeeld *Bumi Manusia* (1980) van Pramoedya Ananta Toer - de njai hoe krachtig dan ook uiteindelijk een tragische figuur is, bleek in *Het mooiste meisje aan boord* die inheemse voormoeder helemaal geen schrijnend lot beschoren te zijn. Zij is ook al geen jaloerse concubine die zich van goena-goena bedient om concurrentes uit te schakelen of haar Europese man aan zich te binden, een 'huishoudster' die leeft in de angst elk moment met kroost en al terug naar de kampong gestuurd te worden. Integendeel, in *Het mooiste meisje aan boord* is de njai juist een positief personage, een liefhebbende vrouw en moeder die dwars tegen de koloniale mores van die tijd in uitgroeit tot de stralende ster van het verhaal. Deze inheemse vrouw is de ware heldin uit *Het mooiste meisje aan boord*. Het besef drong tot mij door dat dit een roman was die in méerdere opzichten zeldzaam genoemd kan worden.

Het mooiste meisje aan boord is een uniek boek. Misschien is de roman dan niet in esthetische zin een meesterwerk, maar in literair-historisch opzicht beslist van groot belang. De positieve tegenstem die opklinkt uit *Het mooiste meisje aan boord*, vormt een belangrijke correctie op het negatieve beeld van de njai dat uit andere koloniale en zelfs antikoloniale of postkoloniale romans opdoemt. Het unieke, afwijkende perspectief op de koloniale verhoudingen maakt het boek van Henriëtte Wilhelmina Beijerinck tot een emancipatoir markeerpunt in de Nederlands-Indische literatuur. Deze heruitgave van *Het mooiste meisje aan boord* is dan ook een literair eerbetoon aan de njai, een *hormat* aan de vaak naamloze voormoeders van Indo-Europe-

se Nederlanders en Indonesiërs.

Net als Minie van Ellinkhuizen in de roman worstelen nogal wat Indo-Europeanen aanvankelijk vaak met hun gemengde afkomst. Velen gaan vervolgens naar Indonesië om daar op zoek te gaan hun identiteit. Uiteindelijk komen zij daarbij uit bij de Indonesische vrouw met wie alles begon, om deze vervolgens te omarmen. De speciaal door Peter van Dongen ontworpen voorkant van *Het mooiste meisje aan boord* - de cover is een kunstwerk op zich - verbeeldt dat ook. Het is een roman die u moet lezen als u van Indo-Europese afkomst bent, of als u dat niet bent.

Coen van 't Veer: *Het mooiste meisje aan boord*
• Uitgeverij Verloren • € 17,50

'Deze heruitgave van *Het mooiste meisje aan boord* is dan ook een literair eerbetoon aan de njai'

LEZERSACTIE

Moesson mag drie exemplaren van het boek onder onze lezers verloten. Meedoen? Stuur een e-mail met naam en adres naar redactie@moesson.com of stuur een kaartje naar het redactie-adres: Noordeinde 122, 2514 GN Den Haag o.v.v. *Het mooiste meisje aan boord*.